

К. А. ПЕХОТА

РЕФОРМИРОВАНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ЕВРОПЕ В РАМКАХ ДОКУМЕНТА “GREEN PAPER ON TEACHER EDUCATION IN EUROPE”

В данной статье рассматриваются основные тенденции и направления изменений в подготовке преподавателей в Европе в начале XX в., изменение роли преподавателя в обществе, современные требования к нему и проблемы развития высшей школы на примере материалов документа “Green Paper on Teacher Education in Europe”.

Ключевые слова: образование в Европе, педагогическое образование, высшие учебные заведения, модернизация.

К. А. РЕКНОТА

MODERNIZATION OF TEACHER EDUCATION IN EUROPE ACCORDING TO THE DOCUMENT “GREEN PAPER ON TEACHER EDUCATION IN EUROPE”

The article focuses on basic tendencies and directions of changes of teacher education at the beginning of XXI century in Europe. It surveys changing of the role of a teacher in a society, modern requirements to become a teacher and problems of high school development according to the document “Green Paper on Teacher Education in Europe”.

Key words: education in Europe, teacher education, high school, modernization.

УДК 373.1

РУЖЕВИЧ Т. М., РУЖЕВИЧ Я. І.
м. Миколаїв, Україна

**КУЛЬТУРОЛОГІЧНА СКЛАДОВА
ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ ШКОЛЯРІВ**

У статті розглядається культурологічна складова літературної освіти школярів. Досліджуються теоретичні підходи до рішення даної проблеми, шляхи ефективності навчання і виховання на уроках літератури.

Ключові слова: культура, культурологія, літературна освіта, цінність, діалог.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Художня література як унікальна форма збереження духовного досвіду людства займає особливе місце в культурній картині світу. Літературний твір є помітним історико-культурним явищем, продуктом специфічної людської діяльності з відтворення дійсності, внаслідок чого відбувається передача духовного досвіду людства. Оскільки культура – це водночас “технологія, спосіб і форма накопичення, збереження і передачі інформації” [2, с. 215], то культурну інформацію розуміємо насамперед як інтелектуальний та морально-естетичний досвід людства, втілений митцями в художніх творах і збережений у світовій культурі.

Аналіз досліджень за проблемою. Методологічні засади порушеної проблеми закладені працями Н. Волошиної, М. Бахтіна, Ю. Борєва, В. Доманського. Культурологічні основи вивчення літератури в школі розглядаються у розвідках В. Гладішева, З. Кирилук, О. Куцевол, О. Ніколенко, Б. Шалагінова. Необхідність культурологічної компетенції, яка поглиблює літературну, забезпечення аналізу твору в широкому культурологічному контексті свідчать про актуальність і значимість досліджуваної проблеми для методичної науки.

Метою нашої статті є розкриття теоретичних підходів до проблеми сприйняття художнього твору в культурологічному аспекті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття культури услід за Ю. Борєвим розглядаємо у трьох значеннях: а) широкому, що охоплює будь-яку діяльність і власне систему суспільних цінностей; б) вузькому, що означає лише інтелектуальну й художню діяльність та її результати; в) аксіологічному, що має оцінювальне значення [2, с. 215]. У цих значеннях виявляється ставлення суспільства до культури і людства, до людини та її діяльності, що приводить до створення цінностей, яких потребує суспільство. Виходить, художня діяльність служить не лише для збереження культурних надбань, а й творить їх. Всесвітній культурний простір значною мірою формується внаслідок емоційно-розумового перетворення естетичного досвіду письменника на складову частину естетичного досвіду всього людства. Таким чином створюються умови для реалізації культурної складової мистецтва слова.

Розглядаючи культурологію як науку про культуру, зважаємо передусім на її інтегративний характер: ще на початку XX століття вона пояснювалася як наука, орієнтована на поєднання найрізноманітніших знань про культуру з метою створення нової картини

буття та діяльності людини й суспільства як цілісних феноменів. Різні культурологічні концепції передбачають розгляд певних культурних констант і аналіз культур (О. Шпенглер, ідеї формування культурологічної традиції); своєрідність систем цінностей (А. Тойнбі, теорія локальних цивілізацій); чергування типів культур (П. Сорокін, інтегральна концепція), орієнтують на різноманіття й водночас унікальність культур, вказують на інтегративні процеси між ними й переконують у тому, що кожен твір, кожна культура певного народу є складовою культурної палітри людства. Тому під час вивчення художнього твору слід визначити, як його національний компонент, так і загальнолюдський, що має засадниче значення для формування ціннісних орієнтацій школярів.

Вітчизняний культурний простір захоплюють нині екзистенціальні концепції культури (А. Камю, Ж.-П. Сартр, М. Хайдеггер, К. Ясперс), що привертають увагу до проблем, пов'язаних із відчуженням людини від соціуму. Помітне місце займають концепції структуралізму (К. Леві-Стросс, Р. Барт, М. Фуко, Ж. Дерріда), які спрямовують на подолання описовості й дослідження культури за допомогою методології природничих наук. Орієнтуємось у дослідженні передусім на ті ідеї й тенденції, що допомагають знайти тип, характер, історичний контекст тих чи інших духовних цінностей.

Важливим показником культури є здатність людини до особистого сприйняття явищ та їх адекватної оцінки з погляду прийнятих у суспільстві ціннісних уявлень (М. Хайдеггер, М. Вебер, Г. Францев, Н. Чавчавадзе). Можливість визначати цінність об'єктів пов'язана з утворенням у свідомості людини ціннісних орієнтацій. Зважаючи на те, що складовою мети літературної освіти є вироблення в школярів умінь давати ідейно-художню й естетичну оцінку виучуваному твору, формування у них ціннісних уявлень є водночас засобом виховання компетентного читача і культурної людини загалом.

Якість освіти визначається тепер тим, наскільки школярі спроможні не лише здобувати знання і вміння, а й застосовувати їх для задоволення власних потреб і водночас на громадське благо. Рівень культури суб'єкта визначається його здатністю витримувати у своїй діяльності баланс особистих потреб і суспільних запитів. Отже, сучасній парадигмі освіти притаманна культурологічна домінанта, яка має спрацювати на формування духовного світу розвинутої особистості.

У дослідженні орієнтуємось на культурологічну концепцію А. Єсіна, яка складається з трьох основних послань: 1) культура – це особливе, відмінне від цивілізації ставлення людини до світу; 2) культура – це система цінностей; 3) основним носієм культури є

окрема особистість. Ідеться про емоційно-ціннісні орієнтації, тому що “життєві цінності – наслідок діяльності не тільки розуму, але й серця, й душі, яка не менш активна, ніж розум. Цінності емоційно переживаються, їх наявність зумовлює позитивні емоції радості, захоплення, здивування. І навпаки, відсутність, втрата цінностей... викликає емоції негативні – обурення, образа, гнів, роздратування” [3, с. 258]. Вивчення художнього твору має відбуватися за принципом не лише єдності змісту й форми, а й думки і почуття, бо й духовний світ людини переважно складається з інтелектуального потенціалу та почуттєвої сфери, які, взаємодіючи, істотно впливають на характер читача.

Під час вивчення літератури реалізується багатовекторний діалог, коли читач, поперше, вступає в спілкування з твором та його автором, епохою написання, зображеною іншими читачами й критиками; по-друге, пов'язує у своїй свідомості однотипні художні явища (інші твори й автори та епохи); по-третє, звертається до явищ об'єктивної реальності. На цих трьох рівнях відбувається й діалог вищого порядку – міжкультурний і, відповідно, міжлітературний. У цьому зв'язку звертаємось до діалогічної концепції культури (В. Біблер, С. Аверінцев, Б. Успенський), за якою відкривається перспектива формування в учнів ціннісних орієнтацій не лише на уроках рідної, а й зарубіжної літератури. Причому, українська література допомагає повніше сприйняти твори інших народів, і навпаки. М. Бахтін зазначав, що одна культура розкриває свої глибини під час зустрічі з іншою: між ними починається ніби діалог, який долає замкнутість та односторонність цих культур [1, с. 335]. Важливо збагнути, як формуються соціальні й гуманітарні знання про людину та суспільство, навколишній світ і механізми функціонування через систему ціннісних орієнтацій, моделювання поведінки людини [4]; [6].

Концептуальним положенням нашого дослідження є твердження культурологів про те, що людська природа може розкритися в різних культурах по-різному. Адже літературні твори як культурно-історичні моделі різних епох (з їхніми художніми та мистецько-стильовими смаками, внутрішніми функціональними структурами, динамікою зміни культурних цінностей) зберігають свою цілісність і водночас – унікальність та неповторність. Спілкування з шедеврами зарубіжної літератури сприяє розвитку в учнів нових естетичних переживань, спонукає до осмислення унікальності іншої культури, привчає помічати в ній риси, властиві й українській ментальності, переконує у високій собівартості культурних цінностей, які довгий час розглядалися в тоталітарному суспільстві як пережиток минулого. За рахунок специфічного

сприйняття художньої літератури відбувається формування культурної людини, зумовлене особистісним ставленням старшокласників до проблематики вивчених творів Стендаля, Бальзака, Толстого, Кафки, Камю тощо і виробленням у них умінь відрізнити справжні культурні цінності.

Виховні можливості художньої літератури постійно поширюються не лише за рахунок глибшого прозирання літератури в життя окремої людини чи суспільства, а й за рахунок того, що на літературу впливають інші види мистецтва. Д. Наливайко вважає, що шлях взаємозбагачення мистецтва є дуже продуктивним, що в “цьому й полягає найважливіший аспект взаємозв’язків і взаємовпливів художньої мови літератури з художньою мовою інших мистецтв” [5, с. 13]. Різні форми художньої діяльності митців мають на меті створення художніх полотен, кожне з яких існує як у межах відповідного виду мистецтва, так і в культурному просторі загалом, однак функції цих художніх творів у суспільному житті та житті окремої людини можуть бути різними. Науковці стверджують, що всі види мистецтва за своєю спрямованістю так чи інакше “коливаються між суто естетичними цілями, з одного боку, і суто утилітарними – з іншого” [2, с. 172]. Отже, між двома – протилежними за призначенням – функціями мистецтва існують інші його функції, й кожний вид мистецтва за своєю природою тяжіє або до естетичних, або до утилітарних функцій, поєднуючи в собі дві крайності, розподіл яких визначає рівень доступності мистецтва для реципієнтів. На думку Д. Наливайка, від інших видів мистецтва література відрізняється тим, що “тільки вона поєднує в собі весь комплекс його функцій у потенційно повному вияві. З цим пов’язана її здатність охоплювати всі сфери й аспекти буття, виражальна універсальність її мови...” [5, с. 12]. Тому література являє собою всеохоплюючий вид мистецтва, який досить легко і з готовністю сприймає “мову” інших видів мистецтва, їхні художні засоби, природно пристосовуючи елементи різних видів мистецтва до власної специфіки. Виходить, засвоюючи твори мистецтва слова, учні культурно збагачуються й за рахунок непрямого спілкування з мистецтвом загалом, насамперед його зображувально-виражальними засобами, які, власне, і впливають на особистість читача. Ефективність навчання і виховання на уроках літератури значно зростає за рахунок прямих взаємозв’язків із різними видами мистецтв (С. Жила).

У філософській та педагогічній літературі стверджується думка про створення школи, головним завданням якої є виховання “людини культури” (В. Біблер, І. Берлянд, Ю. Курганов, Н. Пахомов та ін.). Така люди-

на не сприймає готових істин і шукає власні рішення й у процесі їх пошуку стає зацікавленою в діалозі з іншими історичними культурами, які мають “власне обличчя”. Тому завдання школи – навчити учня розуміти співрозмовника (художній текст) і вільно мислити в процесі діалогу з ним, шукаючи в процесі “діалогічного спілкування” (Бахтін М.) істину [3, с. 11], виробляючи власні погляди на життя.

Висновки. Якщо переконання людини можуть визначати мотиви її поведінки, то й поведінка людини спроможна діяти на мотивацію й переконання особистості, стверджуючи їх або заперечуючи. Тому, як і кожною діяльністю, виховання в учнів культурних інтересів і поведінки можна керувати, тобто цілеспрямовано впливати на становлення або й зміну в них ціннісних орієнтацій. В умовах особистісно зорієнтованої освіти, яка спирається на суб’єктивний потенціал учнів, набирає сили розвивальна концепція навчання, спрямованого на виховання людини, здатної до самонавчання і самовиховання, на важливість якого вказував В. Сухомлинський. Ідеться про навчання, яке веде за собою саморозвиток особистості, здатної не лише формувати свій суб’єктивний досвід та поняття про життєві цінності, а й активно впливати на середовище, в якому діє, змінюючи його у власних інтересах і зважаючи на суспільні норми і потреби. Оскільки освіта передбачає не лише отримання учнями знань і умінь, а й становлення їх особистих якостей, то і навчання має бути виховуючим, особливо, коли йдеться про літературу, сприймання якої має особистісний характер.

Література

1. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. – М.: Искусство, 1979. – 424 с.
2. Боров Ю.Б. Теория литературы: Энциклопедический словарь терминов / Ю.Боров. – М.: ООО “Издательство Астрель”, ООО “Издательство АСТ”, 2003. – 575 с.
3. Есин А.Б. Литературоведение. Культурология: Избранные труды / А.Б.Есин. – 2- изд., испр. – М.: Флинта: Наука, 2003. – 352 с.
4. Культурология: Теория та історія культури. Навч. посіб. Видання 2-ге, перероб. та доп. / За ред. І.І. Тюрменка. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 368 с.
5. Наливайко Д.С. Взаємозв’язки і взаємодії літератури й інших мистецтв в аспекті компаративістики // Літературний дискурс: генезис, рецепція, інтерпретація (літературознавчий, культурологічний і методичний аспекти). Збірка матеріалів міжнародної конференції. – К., 2003. – С. 3–25.
6. Флиер А.Я. Культурология для культурологов: Учебное пособие для магистрантов и аспирантов, докторов и соискателей, а также преподавателей культурологов. – М.: Академический проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2002. – 492 с.
7. Чернилевский Д.В. Дидактические технологии в высшей школе: Учеб. пособ. для вузов. – М.: ЮНИТИ – ДАНА, 2002. – 437 с.